

Павленко Т.П.
магістрантка групи ДО – 61
психолого-педагогічного факультету
ПНПУ імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Пасічніченко А.В.
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової і дошкільної освіти
ПНПУ імені В.Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЧИННИКА МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування соціально-комунікативної компетентності як фактору становлення міжособистісних взаємин дошкільників. Репрезентовано хід, процедуру та результати експериментального дослідження міжособистісних взаємин дошкільників. Наведено рекомендації щодо формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників.

У дошкільному віці світ дитини не обмежується лише родиною. Значущі для неї люди тепер – це не лише мама, тато чи бабуся, а й інші діти. І в міру дорослішання малюка все важливішими для нього будуть контакти і взаємини з однолітками. Практично у кожній групі дитячого садка розгортається складний і часом драматичний сценарій міжособистісних взаємин. Дошкільнята дружать, сваряться, миряться, спілкуються, ревнують, допомагають одне одному. Всі ці відносини гостро переживаються дитиною та супроводжуються великою кількістю різноманітних емоцій.

Батьки і вихователі іноді не підозрюють про ту багату гамму почуттів, яку переживають вихованці ДНЗ. У багатьох дошкільників формується і закріплюється негативне ставлення до людей, які поряд з ними – це може дати досить сумні наслідки. Часто визначити

проблеми у спілкуванні і допомогти дитині подолати їх, найважливіше завдання педагогів, психологів, батьків [7, с.22].

Дошкільний вік характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку, з'являється коло елементарних обов'язків, які передбачають взаємодію з представниками навколишнього колективу. Змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм: спільні дії поступово змінюються самостійним виконанням дитиною вказівок дорослого. [4, с.9]. Окрім того, в цьому віці дошкільник вступає в певні стосунки з однолітками, формує вміння взаємодіяти в колективі.

Успішна реалізація всього вище сказаного безпосередньо залежить від сформованої соціально-комунікативної компетентності. Тому, дана компетентність повинна закладатися саме в дошкільному віці, тоді, коли будується основа дитячої особистості, формуються комунікативні вміння, уявлення про соціальні норми, визначається напрямок розвитку і успішної адаптації у соціумі. [3, с.63].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Теоретичною базою вивчення проблеми соціально-комунікативної компетентності як чинника формування міжособистісних взаємин, слугують дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців.

У працях М. Веракса, О. Дибіна, Л. Коломійченко, Л. Подоляк зазначається, що соціально-комунікативна компетентність дошкільника - це придбані ним компетенції, необхідні для входження в суспільство (пізнавальні, комунікативні, загальнокультурні, фізичні, ціннісно-сміслові, особистісні) цінні для його подальшого життя вміння, навички колективної поведінки та колективної діяльності, здатність приймати спільні цілі, здійснювати пізнавальну діяльність.

Соціально-комунікативна компетентність включає в себе два компоненти – це соціальна та комунікативна компетентності. Їх формування і розвиток забезпечить становлення даної компетентності.

Ряд учених (Я. Коломинський, В. Масленнікова, Л. Свірська, Л. Шабатура та ін.) зазначають, що соціальна компетентність – це здатність співвідносити свої прагнення з інтересами інших людей і соціальних груп, продуктивно взаємодіяти з членами угруповання, вирішувати загальну задачу, дозволяє використовувати ресурси інших людей і соціальних інститутів для вирішення завдань.

У своїх працях дослідники Г. Несен, Л. Сохань, І. Сохань та ін. відмічали, що комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Зокрема, Л. Сохань [3] під комунікативною компетентністю розуміє здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування.

У монографіях відомих дитячих психологів Л. Виготського, О. Запорожця, В. Котирло визначаються підходи до розв'язання питання формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників. Вчені О. Кононко, В. Кравченко, Т. Кузьменко підкреслюють, що першою сходинкою у формуванні соціально-комунікативної компетентності дошкільника є ігрова діяльність.

Л. Виготський, О. Запорожець, М. Лісіна, Т. Рєпіна, Є. Субботський, С. Якобсон наголошують – уміння дитини позитивно спілкуватися дозволяє йому комфортно жити в людському суспільстві; завдяки спілкуванню не лише пізнає іншу людину (дорослого або однолітка), але і самого себе.

Метою статті є дослідження соціально-комунікативної компетентності як фактору формування міжособистісних стосунків у групі дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження ми проводили на базі старшої групи ДНЗ «Ягідка» (ясла-садок) №21 «Метелик» м.

Полтави. У дослідженні взяли участь 25 вихованців садочка. У ході дослідження нами були використані соціометричний метод, спостереження та бесіда.

На початковому етапі ми застосували метод спостереження, метою якого було дослідження взаємин дітей в групі та стану сформованості соціально-комунікативної компетентності. За даними спостереження ми змогли припустити, хто з піддослідних дітей відноситься до групи «лідерів», «прийнятих», «не прийнятих», «ізольованих». Відповідно найбільш сформована компетенція буде в «лідера», адже йому притаманний достатній розвиток пізнавальних, комунікативних, загальнокультурних, ціннісно-сміслових, особистісних якостей, «ізольований» відповідно таких якостей не матиме.

За допомогою бесіди ми визначили рівень прихильності дітей одне до одного та висунули припущення щодо розвитку соціально-комунікативної компетентності. Застосовуючи даний метод, ми керувалися знаннями того, що соціально-компетентна особистість повинна володіти психологічними, особистісними та соціальними компетенціями [10, с.18]. Бесіда проходила індивідуально з кожним учасником експерименту.

Провівши спостереження та бесіду, на наступному етапі для підтвердження достовірності результатів, ми застосували метод соціометрії, а саме адаптований варіант соціометричного дослідження (гра “Вибір в дії”), розроблений Я.Л. Коломинським, метою якої було визначити соціометричний статус дитини в групі. У наслідок проведення цього методу висунути припущення про розвиток соціально-комунікативної компетентності кожного досліджуваного, адже чим нижчий статус у групі, тим, відповідно і гірше сформована дана компетентність.

Соціометричний статус дитини в групі визначається за формулою: $C=k/n$, де C – статус дитини в групі у системі взаємовідносин з ровесниками; k – кількість привабливих предметів, отриманих дитиною від товаришів по групі; n – кількість дітей у групі, що тестується. Основою для висновків про статус дитини в групі слугують кількісні дані, тобто показник C . Результати соціометричного експерименту представлено у Рис. 1

Рис.1. Статусна структура групи

Дані спостереження дали змогу виділити дітей (43%), які завжди граються, охоче працюють в колективі, вони чуйні та чемні, а тому сформованість соціально-комунікативної компетентності цих дошкільників на середньому рівні. Виділили групу дошкільників, які інколи бувають відкинуті або не прийняті (33%), вони деякою мірою люблять колективну діяльність, але часто, з окремих причин (невпевненість в собі, страх поразки, конфліктність) можуть бути знехтувані одногрупниками, рівень сформованості компетентності таких дітей нижче середнього. (16%), які працюють наодинці, не бажають приймати участь у колективній діяльності та іграх, ці діти не чуйні, не ввічливі, не спілкуються з однолітками та погано йдуть на контакт з вихователем. Найбільш розвинену соціально-комунікативну компетентність показали лише 8% вихованців – ініціативні, займають ведучу позицію в грі, користуються великою популярністю у ровесників, вони завжди стараються прийти на допомогу, старанні, активні.

За результатами бесіди ми встановили, що більшість дітей знаходяться в дружніх відносинах. Виходячи з даних відповідей, ми побачили, що дошкільники найбільше прихильні до «лідерів» та «прийнятих», а це в свою чергу свідчить про те, що рівень соціально-комунікативної компетентності даних дітей є високим. Менш прихильні – до «ізольованих». До цих вихованців взагалі не виявляли ніякого інтересу у спільній діяльності, що свідчить про недостатній рівень сформованості соціально-комунікативної компетентності даних досліджуваних.

Отже, ми можемо констатувати, що в даній групі розвиток соціально-комунікативної компетентності знаходиться на середньому рівні. Міжособистісні відносини потребують заходів щодо їх оптимізації та поліпшення.

Внаслідок проведеного нами дослідження та на основі аналізу літератури (Ж.І. Міцкевіч, О.В. Бланк, О.В. Бубул та ін.) ми розробили рекомендації, які за нашим припущенням зможуть допомогти сформувати соціально-комунікативну компетентність.

Одним із ефективних засобів формування соціально-комунікативної компетентності є гра, оскільки вона є провідним видом діяльності дошкільників. Наприклад можна застосовувати такі ігри: гра «Свічка» - вплине на виховання дружніх стосунків між дітьми, розвине атмосферу поваги, значимості кожної особистості; гра «Теплий стілець» сформує почуття співпереживання, вміння бути ласкавим, чуйним. Ефективними також будуть ігри «Різнокольоровий букет», «Через скло», «Іноземець», «Розкажи вірші руками». Для розвитку вміння розуміти настрій і почуття іншого – ігри "На що схожий настрій?", "Намалюй свій страх і переможи його". Стимулювати у дитини комунікативні вміння допоможе гра «Гучномовець» та «Інтерв'ю», а також командні ігри [9].

Для розвитку у дітей почуття емпатії (співпереживання) активно можна використовувати казки. Розширюючи діапазон комунікативних вмінь, потрібно навчити дитину невербальному (немовному) спілкуванню, виявленню зацікавленості в процесі спілкування, слуханню без відволікань, використанню різноманітних мовних форм прощання, привітання, подяки [2].

Встановлювати тісні міжособистісні контакти, позбутися агресії та здобути гарний настрій допоможе творча діяльність. Зокрема, Ветлугіна Н.О. [1] зазначає, що особливу цінність має поєднання співу з танцювальними рухами, і навіть імпровізація вільного танцю під звуки класичної музики. Танець є формою соціального контакту, через танець поліпшуються здатність до взаєморозуміння, зникає емоційна напруга, дитина стає розкутішою. Марцинківська Т.Д. [5] пропонувала дошкільникам колективне малювання, ліплення, аплікацію, а також елементи лялькотерапії, музикотерапії, вокалотерапії та піскотерапії.

Шацька В.М. [11] встановила, що музикотерапія дає можливість активізувати дитину, долати несприятливі ситуації і відносини, покращувати емоційний стан, допомагає налагодити стосунки між педагогом і дитиною, між однолітками, розвиває почуття внутрішнього контролю, відкриває нові здібності, підвищує самооцінку. Вокалотерапія особливо корисна депресивним, загальмованим, егоцентричним дітям. Групова вокалотерапія створює передумову до утвердження власних почуттів та здоровому переживанню своїх тілесних відчуттів.

Піскотерапія та лялькотерапія сприятливо впливають на розвиток інтелектуальних, пізнавальних здібностей та формування особистісних якостей потрібних для успішної соціально-комунікативної діяльності [9].

Висновок: Учити дитину правильним взаєминам з навколишніми людьми потрібно в дошкільному віці, тоді коли тільки формуються уявлення про життя, будуються особисті моральні стандарти, здатність співпереживати, слухати і дослухатися, розуміти людей, уміння прийти на допомогу та організувати взаємини у процесі спілкування, тобто формуються основи соціально-комунікативної компетентності.

Соціально-комунікативна компетентність дошкільника – це придбані ним компетенції, необхідні для входження в суспільство, цінні для його подальшого життя вміння та навички колективної поведінки, колективної діяльності. Людина із сформованою компетентністю враховує не тільки свої інтереси, а й інших, вміє продуктивно взаємодіяти із навколишнім, ставити перед собою цілі і досягати їх, вона активна і контактна. Саме ДНЗ, як перший соціальний інститут, має широкі можливості для формування соціально-комунікативної компетентності, яка безпосередньо впливає на взаємовідносини в колективі, визначає напрямок розвитку і успішної адаптації у соціумі.

Список використаних джерел:

1. Ветлугина Н.А. Музыкальные занятия в детском саду / Н.А. Ветлугина.-М.: Просвещение, 1984. - 208 с.
2. Групповая работа с семьей: детско-родительские отношения / Ж.И. Мицкевич, А.В. Бланк, А.В. Бубул и др; под ред. Ж.И. Мицкевич. - Мн.: Ковчег, 2001. – 165 с.
3. Комунікативна компетентність особистості / Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен // Життєва компетентність особистості.- К.: Богдана, 2003. - С.338-350.
4. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности): учеб. пособие. / Я.Л.Коломинский. - М.: Тетра-Системс, 2000. - 452 с.
5. Марцинковская Т.Д. Диагностика психического развития детей: пособие по практической психологии. / Т.Д. Марцинковская - М.: ЛИНКА-ПРЕСС, 1997. - 176 с.
6. Морено Я.Л. Социометрия. Экспериментальный метод и наука об обществе / Я.С. Морено. - М.: Академический проект, 2001.- 66 с.
7. Пасічніченко А.В. Соціально-психологічна компетентність як чинник формування міжособистісних взаємин у групах дітей дошкільного віку навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 6.010101 - «Дошкільна освіта»,

вихователів, методистів, завідувачів дошкільних закладів. / Пасічніченко А.В., Крат І.А. - Полтава, 2011. - 112 с.

8. Пасічніченко А.В. Соціально-психологічні аспекти міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку: Навч.-метод. посіб. / А.В. Пасічніченко. - Полтава: ІОЦ ПДПУ, 2004. - 76 с.

9. Пахаленко І.А. Поради психолога батькам [Електронний Ресурс]: навчально-методичний посібник / І. А. Пахаленко, Т. П. Шило, К. М. Конкіна - 2009. - Режим доступу: <https://sites.google.com/site/krivoyrogkzsh37/telefonnij-dovidnik/poradi-psihologa/porati-psihologa-batkam/99>

10. Подоляк Л. Основи вікової психології: навч. пос. / Л. Подоляк. - К.: Главник, 2006. - 112 с.

11. Шацкая В.М. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. / В.М. Шацкая - М.: Педагогика, 1975.- 168 с.

Пасічніченко А.В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри початкової і дошкільної освіти

ПНПУ імені В.Г. Короленка

Атаманчук Н.М.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної, вікової та практичної психології

ПНПУ імені В.Г. Короленка

ЕМОЦІЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ

ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статтє рассматривается специфика понятия «эмоциональное неблагополучие». Определены основные особенности эмоционального неблагополучия у детей.

Проблема емоційного неблагополуччя дітей дошкільного віку стає все більш актуальною у зв'язку з соціальною нестабільністю, напруженим ритмом життя, емоційними перевантаженнями сучасних людей. Дитина в цих умовах є найбільш беззахисною і вразливою.

За останні роки різко зросла кількість дітей з емоційними проблемами, які перебувають у стані емоційного дискомфорту і напруженості через постійне відчуття незахищеності, відсутності опори в близькому оточенні. Такі діти тривожні, вразливі, підвищено